

הקדמה

למסכת נדרים

משה שווערד

1. תפארת ישראל - בועז מסכת אבות פרק ב

וביחוד דבר זה הוא חובה על כל מחבר ספר, לעשות מהדורא על החיבור. ולפשפש בסדקיו ובזויות העמומים והכהים. ומי לנו גדול מרז"ל, והרי גם רב אשי עשה מהדורא על הש"ס [כב"ב קנ"ז ב']. וכמדומה לי שמסכתות נדרים, נזיר, ערכין, כריתות, תמורה, מעילה תמיד, נחטפה השעה ולא נעשה עליהן מהדורא, ולכן באמת לשון מסכתות הללו אינן כסגנון שאר הש"ס [ועי' תוס' נדרים ד"ז ע"א]. ולכן הזהיר התנא שלא יתעצל אדם בחזרת לימודו לדחותו מיום ליום, והיינו דקאמר לכשאפנה אשנה, ר"ל כמ"ש שחייב לשנותה למגילה ביום דהיינו לחזרה [כמגילה ד"ד א'] ה"נ יתעצל מלחזור לימוד עד שיהיה לו פנאי:

2. שלמי נדרים מסכת נדרים הקדמה

הדבר אשר העירני להקריב קרבן שלמי נדרי על מזבח הדפוס. לא גבה לבי ולא אתפאר כי יהי לי מזה תפארת מן האדם. כי לא הלכתי בגדולת הפלפול. ובנפלאות הבקיאות. אשר בהם יתהלל המתהלל. רק השכל וידוע דברי חכמים. לאנוש כערכי. ולא לאלופי ומידועי. ולהבין אמרות רבותינו ז"ל מפרשי הש"ס במס' נדרים. שלטי הגבורים רש"י ותוס'. הר"ן והרא"ש. כי משונה מס' זו מכל המסכתות אשר בהם כבר סלו לנו המסילה רבנן סבוראי. גאוני בתראי כמו המהר"ם לובלין והמהרש"א ומהר"ם שיף. ופני יהושע ושאר מפרשים. בגודל חריפותם ועוצם בקיאותם. שמו העקוב למישור. לא כן במס' זו. רבות בשנים לא הוגה כלל מאופל השיבושים שהיו ע"י המדפיסים, עד אשר בדורות האחרונים זכינו באור חדש. להגהת רבינו הבית חדש. והגהת הגאון ר"י פיק ז"ל. וגם בדורינו זה הי' לנו לעינים הה"ג ר' שמואל שטראשון זלה"ה מוויילנא. זיקק וצירף. בהגהות וביאורים. נכונים וישרים. אמנם עוד השאירו עוללות לעניי הצאן. בדברי המפרש המכונה בשם רש"י ובדברי התוס'. הצריכים עוד להגהות [ומותר להגיהם כמ"ש הט"ז בסי' רי"ז ס"ק ל"א. שהגי' שם בדברי התוס' וז"ל שם. ואל יקשה בעיניך שהגהתי בדברי התוס'. שאותן התוס' מלאים טעות לכל רגיל לקרותם עכ"ל] וגם בביאורים נחמדים מזהב. הרא"ש והר"ן ז"ל. יש מקומות רבים אשר נצרך פירוש לפירושם. והם לרוחב שכלם ועוצם תבונתם קצרו במובן וסמכו על המבין...פי המדבר בלב נשבר. אוהבכם. אוהבכם. שוחר טובכם אלכסנדר סענדר בלא"א מו"ה זרח הכהן זלה"ה

3. שיטה מקובצת על נדרים דף ו/א

אמר לך רבא אנא דאמרי וכו'. לשון מיתר הוא כי לא היה לו לומר אלא אמר לך רבא אנא דאמרי אפילו לרבנן וכדאמרן. אלא בזאת המסכתא ובמסכת נזיר יש כמה לשונות מיתרות שלא כמנהג תלמודינא. הרי"ף ז"ל:

4. תוספות על נדרים דף כ/א

אמר מר אין נשאלין. לשון נדרים משונה הוא מדתניא אין נשאלין דמשמע דמקיל סתם אין צריכין שאלה והדר תני אם נשאלין אלמא משמע דבעי שאלה לא קשיא הא בת"ח כדפי' המשנה:

5. אוצר הגאונים למסכת נדרים [19]

ס ר (י) רב יהודאי ז"ל החסיר, ואמר אין בנו מי שיוקע להחיר נדרים ושכועות ואין בנו לשון חכמים טרפא. וס שני סר יהודאי לא נשנית נדרים כשיביה. והגאונים שאחריו נסנקו סלהחיר נדרים אלא לדבר מצוה כגון שיטח שלום בין איש לאשתו וכעין ארבעה נדרים שיראה כאלו נדר טעות ולא כחרטה. ודוקא בהתרת חכם החסירו, אכל בהפרת בעל לא החסירו, דבעל ספר כיום שטעו בין כנור בין בשכועת. ע"כ ברברי חרב ברצלוני בעל ספר העתים ז"ל.

נ ו שאילו א) סקסי סר תאיי. וששאלתה חיכא דנדר איניש נדרא או אשתכע שבוקת, וכעי לאורויי ליה שבוקי או ב) נמי אשתכע דלא לסללא קם איניש אית ליה הפרה אי לא.

הא סילתא שאילו סקסיה רב יהודאי ג) גאון זצ"ל והשיכם והחמיר דברים הרכה בנדרים ובשבוקות. והכין אמי י) בסוף תשובתו שאין אנו מפירין נדרים ולא מתירין שבוקות בפני שססכתא דנדרים אינה מתפרשת בישיבות יותר מסאת שנה.

וכך אמר סר יהודאי גאון ז"ל מאור עינינו שאין אנו מפרשים ססכתא דנדרים ואין אנו יודעים לעסור על עומק הדברים ואין בנו כח להתיר נדרים וכ"ש להתיר שבוקות ואין נוהגין בשתי ישיבות ולא כבכל כולה לחצר נדרים שאנו חפצים להחמיר בנדרים וכ"ש בשבוקות ומיום שנמנעו חכמים להפר נדרים ולהתיר שבוקות התקינו לומי בתחנונים בישיבות כיום הכיפורים ובתעניות של צבור רחסנא גליא קסך דלית לן לסיפר ה) נדרי ולית דשרי איסרי וכעניין הזה הרי הרכה פעמים אומי בתחנונים כלומי אין בדור חכם שיודע להפיר נדרים ולהתיר איסרים גם אתם החמירו בנדרים כמותינו וכ"ש בשבוקות, ואל תשנו סנהג הישיבות. וגאונים אחרים וארוי גאון התיר לחכם לתורות כדי דברים ו) והוקשה עלינו כי סר רב היי ז) ורב יהודאי החמירו בזה ודור ה) מיניה.

7. רמב"ן סוף מסכת נדרים

הרשב"א	נדרים פרק אחד עשר	נמקי יוסף	כח
<p>דעה פה פשוט ענין ולא ידעו המייסדי לאפוקי וקא אלא לאפוקי משום דלאו כח אלוניו הוא אלא דקאמיה ליה סא דכסא נבן ולא אלוניו מיקר סא סופה וואו לוי' מימי' לאפוקי כיון דמסכתא ל' ואלו' מיקר פשטא אלא על הכתובה קם ליה לנפול בפשטא ומתקן לה בני ואלו' דמינה סא ולית לה כתיבה וידע ודאי דקראו פשטא מלי' דילא סא ונפול מתיקן גמי כתיבה דמילול' מחביו מלי' כתיבה ולינה למינה סא חזקה אין (כח מתיבה פניה דסא ליה דמיקר לה ולי' לא מתיבה גומעין ולי' סך פשטא דיהה כפול כל מתיבה דעמלת לילא לעיניה כמי חזקה ליה מתיבה פיות ואלו' אין יודע כתיבה ודעין עשירה וסא קומת עלה כתיבה ללא מתיבה כתיבה ע' שאינה מתיבה פניה וכן הדין בפשטא מלי' עשירה וסא מתיבה פניה דמינה כתיבה כיון שזאת לא נלמדה אלא כי לא קם ליה כח בעמלת ולי' קם לה כיון יודע סך כח אחר בני אלו תורה אור</p>	<p>רבא איתא שריא דאי איתא דעביד איסורא הוי נוחא ליה לנאוף דליבול גברא וליבות דכתוב' כ"י נאפי דום ביריהן פשישא מרו דתיבא איסורא הוי וואו דלא שבקת נאוף למיכל משום דנחא ליה לנאוף דלא ליבול בעל ותחא אנתתיה מונה עלייה משום דכתיב' מים נובחים ימתקן קס"ל</p>	<p>ויכול כתיבה חסיה סא דלמתיק נמי עבדי דלמתיק סא איתא דעביד איתא ונמי ימתקת דאי לא כתי איתא לסייל סוף לתת מידות ונמי סוף טקס סוף אנתקין נדרים אלו נכילא משום נקרא קיום ונחא מלי' נכיה. חסדקי סוף יבדקו ויחזיר די לברוש וואו ילמנו כתיבה סתמיהא נכיה. סוף נבדק איתא קוב כל תיבול לתקן :</p>	<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>
<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>	<p>הדרן עלך ואלו נדרים וסליקא לה מסכת נדרים</p>	<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>	<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>
<p>לבעל במילתא ואי קם לה אסר רבי אמי דלדידה הוסיפה רבנן דלא כל כמינה דלאפסדה כתיבה בששא. הדין הוא פירוקיה דרבך שמשעתא ופירקא תריצא ומעליה הוא :</p>	<p>לבעל במילתא ואי קם לה אסר רבי אמי דלדידה הוסיפה רבנן דלא כל כמינה דלאפסדה כתיבה בששא. הדין הוא פירוקיה דרבך שמשעתא ופירקא תריצא ומעליה הוא :</p>	<p>לבעל במילתא ואי קם לה אסר רבי אמי דלדידה הוסיפה רבנן דלא כל כמינה דלאפסדה כתיבה בששא. הדין הוא פירוקיה דרבך שמשעתא ופירקא תריצא ומעליה הוא :</p>	<p>לבעל במילתא ואי קם לה אסר רבי אמי דלדידה הוסיפה רבנן דלא כל כמינה דלאפסדה כתיבה בששא. הדין הוא פירוקיה דרבך שמשעתא ופירקא תריצא ומעליה הוא :</p>
<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>	<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>	<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>	<p>ליק פירקא וסליקא לה מסכת נדרים</p>
<p>סר רב יהודאי ז"ל החמיר ואמר אין בנו מי שיוודע להתיר מחלת נדרים ושבועות ואין בנו לשון הרע ומשני סר רב יהודאי לא נשנית נדרים בשושה ותנאונים שארצו נמנעו מליתר נדרים אלא לומר מצות כיון שישת שלום בין איש לאשתו וכיון איבעיה נדרים שריאח כאלו נדר שעתא ולא בהימה ודוקא בהימה חכם והחמיר אבל בהפרת בעל לא החמיר דבעל סיפר ביום שמעו בין בנדר בין בשבועה כדברי רבא אלברגלוי' ול לדיבו גאון דלא אי עבדין קרוב לדרב אמי עבדין דאמר 6) אין חכם מתיר אלא כעין ד' נדרים דמר רב יהודאי נאון ז"ל כי סליק סן מתיבתא אוקיין לשבועות לא דיה מודיקין ומאן דבתייה הוו אמרין לית בן כח למכנה סא דלא עבדיה סר רב יהודאי אלא מידו כד מתיבא מילתא דאית בה תקנתא או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמא דצבורא דנשטא וכדומין לזאת מודיקין במילי דמכותן ובריון קרוב לדרב אמי אבל פתחי כי הויה דאתא לקמיה 3) וכדרכי שמעון ברבי ובד' ישמעאל בר' יוסי 4) וכדכתיבה דאביי וכי הויה דאתא לקמיה ד' אלעזר ז) ויוצא בה לא עבדין :</p>	<p>סר רב יהודאי ז"ל החמיר ואמר אין בנו מי שיוודע להתיר מחלת נדרים ושבועות ואין בנו לשון הרע ומשני סר רב יהודאי לא נשנית נדרים בשושה ותנאונים שארצו נמנעו מליתר נדרים אלא לומר מצות כיון שישת שלום בין איש לאשתו וכיון איבעיה נדרים שריאח כאלו נדר שעתא ולא בהימה ודוקא בהימה חכם והחמיר אבל בהפרת בעל לא החמיר דבעל סיפר ביום שמעו בין בנדר בין בשבועה כדברי רבא אלברגלוי' ול לדיבו גאון דלא אי עבדין קרוב לדרב אמי עבדין דאמר 6) אין חכם מתיר אלא כעין ד' נדרים דמר רב יהודאי נאון ז"ל כי סליק סן מתיבתא אוקיין לשבועות לא דיה מודיקין ומאן דבתייה הוו אמרין לית בן כח למכנה סא דלא עבדיה סר רב יהודאי אלא מידו כד מתיבא מילתא דאית בה תקנתא או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמא דצבורא דנשטא וכדומין לזאת מודיקין במילי דמכותן ובריון קרוב לדרב אמי אבל פתחי כי הויה דאתא לקמיה 3) וכדרכי שמעון ברבי ובד' ישמעאל בר' יוסי 4) וכדכתיבה דאביי וכי הויה דאתא לקמיה ד' אלעזר ז) ויוצא בה לא עבדין :</p>	<p>סר רב יהודאי ז"ל החמיר ואמר אין בנו מי שיוודע להתיר מחלת נדרים ושבועות ואין בנו לשון הרע ומשני סר רב יהודאי לא נשנית נדרים בשושה ותנאונים שארצו נמנעו מליתר נדרים אלא לומר מצות כיון שישת שלום בין איש לאשתו וכיון איבעיה נדרים שריאח כאלו נדר שעתא ולא בהימה ודוקא בהימה חכם והחמיר אבל בהפרת בעל לא החמיר דבעל סיפר ביום שמעו בין בנדר בין בשבועה כדברי רבא אלברגלוי' ול לדיבו גאון דלא אי עבדין קרוב לדרב אמי עבדין דאמר 6) אין חכם מתיר אלא כעין ד' נדרים דמר רב יהודאי נאון ז"ל כי סליק סן מתיבתא אוקיין לשבועות לא דיה מודיקין ומאן דבתייה הוו אמרין לית בן כח למכנה סא דלא עבדיה סר רב יהודאי אלא מידו כד מתיבא מילתא דאית בה תקנתא או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמא דצבורא דנשטא וכדומין לזאת מודיקין במילי דמכותן ובריון קרוב לדרב אמי אבל פתחי כי הויה דאתא לקמיה 3) וכדרכי שמעון ברבי ובד' ישמעאל בר' יוסי 4) וכדכתיבה דאביי וכי הויה דאתא לקמיה ד' אלעזר ז) ויוצא בה לא עבדין :</p>	<p>סר רב יהודאי ז"ל החמיר ואמר אין בנו מי שיוודע להתיר מחלת נדרים ושבועות ואין בנו לשון הרע ומשני סר רב יהודאי לא נשנית נדרים בשושה ותנאונים שארצו נמנעו מליתר נדרים אלא לומר מצות כיון שישת שלום בין איש לאשתו וכיון איבעיה נדרים שריאח כאלו נדר שעתא ולא בהימה ודוקא בהימה חכם והחמיר אבל בהפרת בעל לא החמיר דבעל סיפר ביום שמעו בין בנדר בין בשבועה כדברי רבא אלברגלוי' ול לדיבו גאון דלא אי עבדין קרוב לדרב אמי עבדין דאמר 6) אין חכם מתיר אלא כעין ד' נדרים דמר רב יהודאי נאון ז"ל כי סליק סן מתיבתא אוקיין לשבועות לא דיה מודיקין ומאן דבתייה הוו אמרין לית בן כח למכנה סא דלא עבדיה סר רב יהודאי אלא מידו כד מתיבא מילתא דאית בה תקנתא או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמא דצבורא דנשטא וכדומין לזאת מודיקין במילי דמכותן ובריון קרוב לדרב אמי אבל פתחי כי הויה דאתא לקמיה 3) וכדרכי שמעון ברבי ובד' ישמעאל בר' יוסי 4) וכדכתיבה דאביי וכי הויה דאתא לקמיה ד' אלעזר ז) ויוצא בה לא עבדין :</p>

8. שו"ת הרשב"א חלק ד סימן קכ

שאלת: רבים נודרין ונשבעי, ואינן ת"ח. ובאיין לישראל על נדרם ועל שבועתן. ופעמי' שיודרו לפרוש מנשותיהן. ואמרת: שאם תדרש להם, ותהא נזקק להתיר נדריהם, שמא יהיו קלין בנדרים. ואם לא תזקק להם, שמא יבואו לידי מכשול, ויפרצו ויעבורו. ואם ראוי לומר להם: שיקבלו מלקות מעצמם, ואחר תתיר להם, כדי לגדור בפניהם, או לא?

חשובה: כבר ידעת: שקצת מגדולי הגאונים ז"ל החמירו בדבר זה, שלא להתיר הגדרים. וכן לא הי
נזקקין לעולם להתיר השבועות. ואינו צריך להאריך בדבריהם, שכבר ידעתם. אבל דורות אלו, כבר
נהגו כל הגאונים ז"ל: להזקק להתיר הגדרים והשבועות. ומה ששינינו בפרק ואלו מותרים (ד"ך/צ"ל:
כ"ו ע"א): ובכולן אין נשאלין להם. ואם נשאלו מחמירין להם ועונשין אותם. לא אמרו אלא לאותן
שנדרו בהערמה. כגון: נדר בחרם, ואמר: לא נדרתי אלא בחרמו של ים, וחבריו השנוי' שם /פרק אלו
מותרים/. ולפיכך: מחמירין עליהם לפתוח להם פתח ממקום אחר. ועונשין אותם, לנזקק' קאמר,
כדאיתא עלה בגמרא /פרק אלו מותרים/. ולא לנזקק לאלו, אלא לנזיר שעבר על נזירותו, ובא לישאל.
והילכך: אם באו לישאל, וראית שיש לחוש שמא יפרצו ויעברו, תחמיר להם הענין כמשפטו. שבעון
גדרים בניו מתים. וכיוצא בדברים אלו צריך לומר להם, כדי שלא יהיו רגילין בכך. ואח"כ הזקק להם.
ותתיר כהלכה בפתחים.

9. הרא"ש על נדרים פרק שלישי - סימן ב

כתב רב אלפס ז"ל אנו השתא אי עבידנא קרוב לרוב אסי עבידנא דאמר דאין חכם מתיר אלא כעין
ארבע נדרים הללו ועוד כתב דלא מיזדקקי רבנן לשבועות אלא כדמתרמיא מלתא דאית בה תקנה או
מצוה כגון עשיית שלום בין אדם לאשתו וכגון שלמא דצבורא ודכנשתא וכדומין לאלו מזדקיקינן ליה
במילי דמוכחין וברירין קרוב לכדבר אסי אבל פתחי כי ההוא דאתא לקמיה דרב הונא וכו' שמעון ברבי
וכו' ישמעאל בר' יוסי וכדביתהו דאביי וכההוא דאתא לקמיה דר' אלעזר וכיוצא בה לא עבידנא. **וחומר**
בעלמא הוא מה שכתב משום דבימי קילי נדרי וכן מוכח לשונו אנו השתא אי עבידנא אבל פסק
הלכה הוא כאשר כתבתי. וכן היה מחמיר רב האי גאון וזה לשונו שכתב ושאלתם מי שנטל ספר תחנונים או ספר
תהלות וסליחות ושאר כתבי הקדש ונשבע שבועה באותה ספר אותה שבועה אם היא כשבועה בספר תורה וכיון שמתחרט ורוצה לחזור בה
אם יש לה היתר אם לאו כך הראונו מן השמים ששבועה זו כשבועה בספר תורה מה ספר תורה יש בה שמות של הקדוש ב"ה אף ספר תהלות
ותחנונים ושאר כתבי הקדש יש בהן שמותיו ויש בהן פסוקים של מקרא ולא עוד אלא כיון שכתוב בהן כל אותיות שבאל"ף ב"ת הרי אל"ף
בי"ת מצטרפין האותיות שלהן לכמה שמות ולכמה גופי תורה ואין היתר לשבועה. ומי שיצרו נתגבר עליו וקפץ ונשבע בתורה כשהספר בידו
שאשה פלונית לא תהיה אשתו לעולם ואח"כ מתחרט על שבועתו ומקבץ בעלי תורה ומוסר להם טענותיו ושבועתו אם יש להם להתיר את
שבועתו כדי לעשות שלום בין איש לאשתו או לא כך **ראינו שבדורות האחרונים אין כח באדם להתיר שבועה כלל לא בארץ ישראל ולא**
בחוץ לארץ ושאמרת שכתוב בה"ג קבוצת הנשבע על אשתו היה לוקה על שבועתו ומקיים את אשתו לא סבירא לן הכי ודברים בטילין הן
ואין לחוש עליו אלא חייב לקיים ולגרש את אשתו ואל יחלל שם שמים בפרהסיא אלא יגרשנה לאלתר ויתן לה כתובה ואין בדבר זה משום
לעשות שלום בין איש לאשתו ואי קשיא הא דאמרינן (מכות דף יא.) גבי סוטה ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב
בקדושה ימחה על המים הא לא קשיא דהתם להוציא מידי ספק ומידי אסורא אבל הכא מלתא אמר רחמנא לא תשא ואמר כי לא ינקה וכתוב
נשבע להרע ולא ימיר הלכך יוציא ויתן כתובה ואין בו משום לעשות שלום בין איש לאשתו: ושאלתם מי שכפס ונשבע בעל פה בהזכרת
השם ובתורה המונחת בארון אם יש רשות להכנס להתיר שבועה זו אם לא כיון שנשבע בעל פה כך ראינו מי שהזכיר את השם או את התורה
המונחת בארון דאין רשות להתיר בין חכם גדול בין סופר אין להם רשות להתיר לא שבועה בספר תורה המונחת בארון ולא בשם הבורא
ע"כ לשון רב האי גאון ז"ל וכל אלו תומרות הן דהא אמרינן לעיל בפ"ב (דף יד ע"ב) דהנשבע בתורה ולא נקט לה בידיה לא אמר
כלום וקיימא לן נמי דנזקקין לא-להי ישראל וכן יש שאלה לשבועות כמו לנדרים דאתרויהו כתב לא יחל ודרשינן הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו וכן
מצונו בצדקיהו שהשביעו נבוכדנצר בשם דכתיב וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו בא-להים ושרו ליה סנהדרין כדאיתא לקמן בפרק ר' אליעזר (דף
סה.) ותניא (לקמן כח.) בית שמאי אומרים אין שאלה בשבועה וב"ה אומרים יש שאלה בשבועה ואמרינן נמי בשבועות (דף כח.) אמירא אמר אפי' אכלה כולה
נשאל עליה אי בשוגג מחוסר קרבן ואי במזיד מחוסר מלקות וכן (בכתובות דף עז ע"ב) גבי ר' יהושע בן לוי אי מתשיל אשבועתא **אלא ודאי כל**
שבועות יש להן התרה מן התורה אלא שהחמירו בימי הגאונים ואמרו שלא להתיר שבועות ומתוך
כך היו העולם נמנעין מלישבע ובעברי באלו הארצות וראיתי שהיו פרוצים בנדרים ובשבועות
ורגילין הרבה לידור ולישבע ופריצי טפי שאם לא יתירו להם לא יבואו עוד לבקש התרה אלא יעברו
במזיד כי נשבעין על דבר שאי אפשר להם לקיים אמרתי להתיר להם נדרים ושבועות:

Rashi on Nedarim

Rav Shlomo Luria, the Maharshal, famously said that Rabbeinu Tam was greater than the Rambam (introduction to *Yam Shel Shlomo*). In discussing *Kinah* 42, Rav Joseph B. Soloveitchik suggests that the French and German Tosafists were more important than the Rambam, without discussing who was greater.

Kinot Mesorat HaRav, pp. 431-432, 434-435:

It is a miracle that *Torah shebe'al peh* continued, in spite of the fact that the center of Torah in Germany was destroyed [in the Crusades]. *Torah shebe'al peh* was able to survive because, by then, centers of Torah had already begun to be established in France. Rabbeinu Tam and Ri (Rabbi Yitzhak) were French scholars, not German. Rashi was the one who

turned France into a center of Torah. When Rashi was born in France, there was limited Torah scholarship there. As a young boy, before the Crusades, Rashi had no place to study in France, and he had to travel to the Torah centers which were in Germany. Rashi came to Worms to study with Rabbi Yaakov be Yakar and Rabbi Yitzhak ben Eliezer HaLevi. He returned to France well trained by the German Torah scholars, and upon his return, he established France as a center of Torah scholarship. In time, France became the center of Jewish wisdom...

Our *Torah shebe'al peh* is based on Rashi and the Tosafists. If Jewish history had not included Maimonides, the Jewish world would have missed a great deal. Maimonides enriched our thinking and world view tremendously, but the *Torah shebe'al peh* would have survived without him. However, without Rashi and the Tosafists, there would not have been any *mesora*, any chain of tradition; we could not teach *Torah shebe'al peh* today. Take as a simple example, the Jerusalem Talmud. Many *Rishonim*, the early Medieval scholars, speak about the Jerusalem Talmud, and certain parts were interpreted and explained, but without commentaries of Rashi and the Tosafists, it is a sealed book...

It may seem strange that the kina refers to nezirut, Nazirite vows, and nedarim, pledges and oaths, which on the face of it, are not subjects of pressing practical importance. The intent is to allude to a particular set of circumstances that pertain to two tractates of the Talmud in which these topics are discussed. We do not have an authentic commentary of Rashi on the tractates of Nazir and Nedarim. Although the Genara texts do have a commentary printed on the page which purports to be Rashi's commentary, it is, in fact, not by Rashi, and it is very difficult to understand. Therefore, the Tosafists here were to have assumed Rashi's traditional role and interpret the text in these two tractates. Normally, the Tosafists do not interpret. *Customarily, Rashi is the interpreter, and the Tosafists compare and resolve problems. Indeed, the Tosafot glosses in Nazir serve as a commentary, and do not play the Tosafists' usual role of posing questions and marshaling responses. Since the German Tosafists were killed, we are left without the analysis that they normally would have provided, and the kina mourns, and says, "Who will fully interpret the tractate of Nazir and who will interpret the tractate of Nedarim?"*

In fact, Nedarim and Nazir are two very difficult tractates. If the massacres in Speyer and Mainz had not taken place, there would have been a gadol who would have written an exhaustive commentary. But the German Torah scholars were killed, and there was no one to write the commentary, and to this day we have trouble studying these two tractates. I once attempted to study Tractate Nedarim with my father using the pseudo-Rashi's commentary, but we were not successful. We were able to proceed only by using the commentary of the Ran, Rabbeinu Nissim, who lived in the fourteenth century, considerably later than the period described by the kina. The Ran gave us both the interpretation, usually provided by Rashi, and the analysis, usually provided by the Tosafists.

It is interesting to note that there is evidence that even as early as the days of the Geonim the tractate of *Nedarim* was not studied regularly. A question was posed to Rabbi Hai Gaon concerning an issue in Tractate *Nedarim*, to which the Gaon responded, "we have not studied the tractate of *Nedarim* in the yeshiva for over one hundred years, for Rabbi Yehudai Gaon instructed us not to study it" (*Teshuvot HaGeonim HaHadashot* 58:780). In fact, the Geonim did study *Nedarim*, but they did not study it in depth, which is why the Gaon declined to answer the question.

ומבואר מזה כי בסוף ימי הסבוראים כבר הותחל גם בארץ ישראל להיות הלימוד במתיבתא תלמוד בבלי, ובה גם נבין דבר אשר נבוכו בו רבים והוא כי במס' נדרים ימצא תחת לשון תיקו הרגיל בבבלי ימצא שם איזה פעמים תיבעי והוא שם כן בד' ז' ובד' כ"א ובד' נ"א, וכבר האריכו בזה בהשערות כל אחד על פי דרכו, ואני אוסיף על זה עוד מאי דאמרין שם בד' י"א אי דקאמר בהדין לישנא שלפי נוסח הבבלי הרגיל הי' צ"ל בהאי לישנא, ושם ד' כ"ב רב כהנא מתני לה להא שמעתא בהדין לישנא, ובד' כ"ה כגון רב כהנא ורב אסי הדין אמר שבועתא דהכי אמר רב והדין אמר וכו' ובמס' שבועות ד' כ"ו באמת הלשון כפי הרגיל בבבלי כדבר כהנא ורב אסי בר אמר שבועתא דהכי אמר רב ומר אמר וכו' וכן עוד שם בנדרים ד' כ"ו אמר ליה רבא לרבה ולר' עקיבא מי ניחא סיפא במאי מוקים לה דאמר לכולכם הי דין הוא ראשון והי דין הוא אחרון, ויש שם עוד דוגמאות כאלה:

וכל המדברים בזה רצו לישב הדבר על ידי השערות על דבר סידור הש"ס מתחילתו, ומהם גם מי שמצא מקום בזה לגבות את חובו (ג"ג צט"ש ח"ה עמוד 154) אבל כל זה טעות כי כל מעיין יראה שאין שם בשום מקום שום שינוי בסגנון הסוגי', כ"ש בסידורם, והסידור אחד עם כל הש"ס, וכן הוא גם הסגנון באין הבדל כלל, אבל החילופים הקלים האלה אשר נמצאו איזה פעמים זה הוא ענין אחר לגמרי:

כי הנה הדבר ידוע כמו שהעידו לנו הגאונים, כי מסכת נדרים לא למדו במתיבתא אצלם יותר משלש מאות שנה לבלי יקילו ראש בנדרים, ובהלכות פסוקות מהגאונים שנדפסו בקאנסטאטינא שנת רע"ו ע"י משה פיסוליניו בסי' קכ"ב כתב שם רב נטרוני גאון "וששאלתם יכולין הצבור להתנות בר"ה וביה"כ כל נדרים שנוודרין משנה זו לשנה האחרת תשובה נדרים אין נשגת בשתי ישיבות היום יותר ממאה שנה וכך אמר רב יהודאי גאון נהורא דעלמא דאנן לא גרסינן נדרים ולא ידעינן לאסור ולהתיר בה לא נדר ולא שבועה ואין נוהגים לא בשיבה ולא בכל מקום להתיר נדרים לא בר"ה וכו' וכן שם קודם זה בתשובה לרב נטרוני כתב בסוף התשובה (בסי' ק"כ) וכל שכן שאין אנו משנין מסכתא דנדרים ואין אנו יודעין לעמוד וכו'" ורב נטרוני בר רב הילאי הי' באמצע ימי הגאונים וכבר יותר ממאה שנה לפניו לא למדו:

ומטבע הדבר כי מכיון שלא עסקו בה רק יחידים לעצמם לא הי' לפני המעתיקים הבאים בשכרן ענין להעתיק הרבה העתקות ממנה כי מעטו הקונים וכל מסכת ומסכת למדו אותה במתיבתא כל חצי שנה מסכת אחרת כידוע (ויבואר בתקופת הגאונים) ולמדו זה כל חברי המתיבתא והתלמידים בביתם, ועמהם יחד במדינה כל מי אשר נשאו לבו לתורת ד', אבל נדרים שלא נלמדה במתיבתא, נעשו העתקות מעט בארץ בבבל, ועל כן הננו רואים בזה דבר חדש, כי הנה באירופא שקבלו את ההעתקות מהש"ס גם מבבל גם מארץ ישראל הנה במס' נדרים רבו כמו רבו ההעתקות שנעשו בארץ ישראל הרבה יותר מההעתקות והקובצים שנעשו בארץ בבבל, כי שם מעטו הקובצים וממילא אך מעט מאד הגיע משם עד לארץ המערב, והמעתיקים בארצות המערב, הלא העתיקו כפי מה שהוא לפניהם, ועל כן נשאר אצלינו כפי מה שנכתב בארץ ישראל:

אבל מה הננו רואים לפנינו שאין שום שינוי בין מסכת נדרים לשאר מסכתות הש"ס, וכל סידורם אחד ממש, וכן היא גם הסגנון באין הבדל כל שהוא ורק נמצא באיזה מקומות כיוצא מן הכלל, איזה חילוף לשון כמו תיבעי תחת תיקו או והדין תחת האי זה בא רק משיגרת לישנא של המעתיקים בארץ ישראל אשר הרגלם גבר עליהם, ואחרי שאין זה באמת שום שינוי ושום נפקא מינה לא דקדקו בזה ונשאר כן ומזה עצמו הדבר מוכרע ומוכרח שאם הי' הדבר כן מעצם הסידור הלא הי' כן בכל המסכת מראשה לסופה, אבל הוא רק במקומות מעטים, מפני שתקף ההרגל על המעתיקים הראשונים בארץ ישראל:

והנה במס' נדרים נודע לנו גם הסיבה על ידי תשובת הגאונים אבל במס' תמורה לא נודע עוד כהיום מדוע הובאו לאירופא גם העתקות מארץ ישראל, אבל הוא דבר המובן שכן הדבר שנתפשטו שם העתקות רבות מהתלמוד גם מארץ ישראל, כי גם בארץ ישראל כבר הי' עיקר למודם במתיבתא מן אחר חתימת התלמוד וסיומו בתלמוד בבלי, אבל במס' תמורה הי' בארצות המערב העתקות רבות גם מהנעשה בבבל, על כן כשמצאו איזה שינוי כתבו שניהם והאחד בשם לישנא אחרת, ועל זה העיר שם רש"י ז"ל שאין זה לישנא אחרת של הגמ' כי אם דא ודא אחת ממש רק המעתיקים שהעתיקו להם גם הלשון הזה לבלי יהי' דבר התמוה שבא דבר אחד שני פעמים רשמו לישנא אחרת:

1. ספר במדבר פרק ל

(ג) איש כי ידר נדר לה' או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה:

2. רמב"ם יד החזקה הלכות נדרים פרק א

(ז) האומר פירות אלו עלי קרבן או שאמר הרי הם כקרבן או שאמר לחבירו כל מה שאוכל עמך עלי קרבן או כקרבן או הרי הן עלי קרבן הרי אלו אסורין עליו מפני שאפשר שידור אדם קרבן ויעשה בהמה שהיתה חול קרבן ותאסר:

(ח) אבל האומר פירות אלו עלי או מין פלוני עלי או מה שאוכל עם פלוני עלי כבשר חזיר או כעכו"ם או כנבלות וטרפות וכיוצא באלו הרי אלו מותרין ואין כאן נדר שאי אפשר שיעשה דבר שאינו בשר חזיר כבשר חזיר:

3. רמב"ם יד החזקה הלכות נדרים פרק ב

(ב) ואין הנודר נאסר בדבר שאסר על עצמו עד שיוציא בשפתיו ויהיה פיו ולבו שוין כמו שבארנו בשבועות אבל המתכוין לנדור בנזיר ונדר בקרבן ונדר בנזיר בשבועה ונדר או שנתכוון לנדור ונשבע או שנתכוון לומר תאנים ואמר ענבים הרי זה מותר בשניהם ואין כאן נדר:

4. שו"ע יו"ד סימן רז

(א) כינויי נדרים כנדרים, כיצד, קונם קונח קונס; שאם אמר: קונם, או: קונח, או: קונס ככר זה עלי, אסור בו; וכן בכל מקום הולכים אחר הלשון שרגילין בו, שאם יש להם כנוי לנדר ונדר בו, הוי נדר; (וכן אם אינו מכיר אלו הלשונות שדברו בהם חכמים, אעפ"י שנדר בהם לאו כלום הוא) (ב"י וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ח דנדרים ודנזיר ופ"ב דשבועות); אבל כינויי כינויים, דהיינו כינוי שרחוק הרבה מהלשון, אינו כנדר. (הנדר הוא בכל לשון שיאסר עליו מקרי נדר) (וכן משמע בב"י ורמב"ם רפ"א מה"נ):

ב

להבין ענין השבועה, שהיא אחת מתרי"ג מצוות, דלא יחל דברו הוא ממנין לא תעשה³, והרי התורה ניתנה בשבועה⁴, ואם היא מצוה כשאר מצוות, מה התועלת בשבועה, כמו שיש לחוש שיעבור על שאר המצוות כן יש לחוש שיעבור על מצוה זו⁵.

נראה מזה, שהשבועה היא יסוד למעלה מכל המצוות ושעל ידה נתנית כל התורה, וכן קודם מתן תורה היתה, כמו שמצינו באבימלך⁶ וכמותו, ויסוד השבועה היה בתוקף שלא היה לה שום היתר. אך בקבלת התורה נולד היתר לשבועה ע"י יחיד מומחה, דאם לא היה היתר לשבועה שמקבל האדם על עצמו, היה דבר שנאסר על עצמו תוספת על מצות התורה ולא ... (חסר)⁷ השבועה אחרי מתן תורה. ובוה מובן מה שאמרו חכמנו⁸ דלכך נאמר ראשי המטות משום דנדרים ושבועות תלויים בראשי המטות, ולכאורה יקשה דהא גוף הנדר אינו תלוי בהם רק עקירת הנדר, ובוה ניחא, כנ"ל.

וממילא הוצרך להזהיר: לא יחל דברו, דאף שנתחדש היתר לשבועה, דווקא אחרים מוחלין לו אבל הוא אינו מוחל⁹, אפילו במקום דדיבורו מהני, היכא דנוגע לו לא מהני, כמו אשה שנדרה בנויר ואמר בעלה ואני¹⁰, כתבו התוס' למאן דאמר בעל מעיקר עקר אם הפר לה לא מהני ההפרה, לפי שע"י הפרתו מיפר גם התפסתו. והבן. (כת"ב, וכן בכת"ד, אך בניסוח מקוצר)

3. נדרים ט"ז, ב, ורש"י ותוס' שבועות כ', ב, ד"ה קונמות. 4. בש"ס: מושבע ועומד מהר סיני (נדרים ח', א; שבועות כ"א, ב, ועוד)⁵. ועיין רמב"ן עה"ת ריש בהר שהכוונה לאלות שבתוכחה (בפ' בחקותי) והן אלות הברית שבלוחות השניות. בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' ש"י (בתשובה משנת תר"ס) אות ט"ז, מקשה קושיא הנ"ל: ...ולי קשה עוד על שבועת הר סיני שהוא יסוד קבלת התורה. והרי כל זמן שלא קבלו התורה לא נצטוו על השבועה. ועוד שאפי' היו מצווים, מכל מקום כל כח השבועה משום שמצוה לא יחל דברו, ומה יותר אזהרה זו משאר אזהרות שבתורה, ומה יוסיף כח השבועה באזהרות שבתורה כיון שהשבועה ג"כ אינה רק אזהרה. 5. עיין שמ"ש שבועות ק"ג, ב, בשם אביו זצ"ל: למה לא תהא כל עבירה כלולה בלא תשא וכר'. 6. בראשית כ"א, כ"ג; ל"א. וכן כ"ו, ל"א. 7. נראה בעליל שחסרות כאן כמה מלים, ואולי שורה שלימה. לאשרנו נמצאים דברים אלה (אף שבסגנון שונה) בשמ"ש מטות שפ"ח, בשם אביו זצ"ל, וכדאי להעתיק את הנאמר שם, כדי להיטיב להבין את האמור כאן ולהשלים את החסר.

... דלכאורה איך נתנה התורה רשות לאדם לאסור את המותר לו, לחייב את עצמו בדבר שאינו חייב, שהוא כאילו מוסיף על דברי תורה, והכתוב אומר לא תוסיפו וגו'. אך באמת אין זה נחשב הוספה על המצוות, שהרי אינן בסגנון אחד, שמצוות התורה הן נצחיות בלי שינוי, וזה ישנו בשאלה, ואם רצה לפטור ממנו הולך אצל חכם ומתיר לו. ולפי זה מה שהחכם יכול להתיר הנדר, זה עצמו הוא סיבה שיכול לנדר, אם כן עיקר מציאות הנדר תלוי שפיר בראשי המטות".

לפי זה אפשר לנסות לשחזר את החסר כאן כדלקמן: ... היה דבר שנאסר על עצמו תוספת על מצוות התורה ולא [תוסיפו על הדבר וגו'] (דברים ד', ב') כתיב. אך כיון שיש לו התרה על ידי יחיד מומחה [תלה] השבועה אחרי מתן התורה. ע"י אב"נ אה"ע סי' ח', ח'. בכת"ד מוסיף עוד על דאם לא היתה התרה לא היתה יכולת להוסיף על התורה, את המלים האלה: כמו שאיתא, די לך במה שאסרה תורה.